

Sygn. akt III UK 88/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 maja 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)
SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)
SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania A. S.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.
o rekompensatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych
w dniu 16 maja 2018 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 25 stycznia 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

- 1. oddała skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od odwołującego się na rzecz organu rentowego
kwotę 240 (dwieście czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów
pomocy prawnej w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. decyzją z dnia 9 grudnia 2015 r. odmówił przyznania ubezpieczonemu A. S. prawa do rekompensaty,

argumentując, że nie udowodnił on 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. wyrokiem z dnia 18 maja 2016 r. zmienił wyżej opisaną decyzję organu rentowego w ten sposób, że przyznał ubezpieczonemu prawo do rekompensaty z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach od dnia 4 grudnia 2015 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony urodził się w dniu 5 marca 1950 r. i w dniu 4 grudnia 2015 r. złożył wniosek o emeryturę. Wraz z tym wnioskiem przedstawił m.in. świadectwo pracy z dnia 31 sierpnia 1990 r. wystawione przez Przedsiębiorstwo (...) w P., w którym stwierdzono, że ubezpieczony był tam zatrudniony w okresie od dnia 2 maja 1973 r. do dnia 31 sierpnia 1990 r. i wykonywał pracę na stanowisku technik w dziale przygotowania produkcji, kierownik budowy, kierownik grupy robót, pracując stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Jego praca w spornym okresie zatrudnienia polegała na nadzorowaniu na terenie budowy brygad spawalniczych i brygad wodnokanalizacyjnych. Nadzorował on również dla resortu rolnictwa budowy budynków mieszkalnych, tuczarni, chłodni, szklarni, chlewni, oczyszczalni ścieków oraz stacji wodociągowych. Nie wykonywał przy tym czynności administracyjno-biurowych, gdyż tymi sprawami zajmowała się wyznaczona osoba.

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny sprawy, Sąd Okręgowy stwierdził, że kwestią zasadniczą do przesądzenia w sprawie było uprawnienie ubezpieczonego do rekompensaty w związku z wykonywaniem pracy w warunkach szczególnych, z zaznaczeniem, iż urodził się on w dniu 5 marca 1950 r. i nie ma przyznanej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych.

Sąd pierwszej instancji przypomniał w związku z tym, że prawo do rekompensaty wprowadziła ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych dla osób, które pracowały co najmniej 15 lat w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, a jednak nie nabyły z tego tytułu prawa do wcześniejszej emerytury. Rekompensata przyznawana jest w formie dodatku do kapitału początkowego, a zasady jej ustalania określa art. 22 ustawy.

Sąd Okręgowy wyjaśnił, że dokonując wykładni regulacji zawartych w ustawie o emeryturach pomostowych i ustawie o emeryturach i rentach z Funduszu

Ubezpieczeń Społecznych należało stwierdzić, że ubezpieczonym, urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy legitymują się 15-letnim okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przed dniem 1 stycznia 2009 r., przysługuje prawo do rekompensaty. Sąd Okręgowy powołał się również na regulację art. 32 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, które szczegółowo określa warunki nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym.

Zdaniem Sądu Okręgowego, można było uznać, że ubezpieczony w okresie zatrudnienia w Przedsiębiorstwie (...) w P. wykonywał pracę w warunkach szczególnych, pracując jako kierownik budowy, a praca ta była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy przez cały okres zatrudnienia, tj. przez ponad 15 lat. Nadzorował bowiem w tym czasie brygady pracowników wykonujących prace przy spawaniu oraz prace wodnokanalizacyjne w głębokich wykopach, które zostały ujęte w stanowiącym załącznik do powołanego rozporządzenia wykazie A, dziale V, poz. 1, jako „roboty wodnokanalizacyjne oraz budowa rurociągów w głębokich wykopach” oraz w dziale XIV, poz. 12, jako „prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowodorowym”, a nadzór nad tymi pracami, stanowił, zgodnie z wykazem A, działem XIV, poz. 24, „kontrolę międzyoperacyjną, kontrolę jakości produkcji i usług oraz dozór inżynieryjno-techniczny na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie” - to jest pracę w warunkach szczególnych.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. wyrokiem z dnia 25 stycznia 2017 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez organ rentowy od wyroku Sądu pierwszej instancji, zmienił ten wyrok w ten sposób, że oddalił odwołanie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, apelacja organu rentowego była zasadna, aczkolwiek z innych przyczyn niż w niej podane.

Sąd drugiej instancji przypomniał, że jak wynika z definicji ustawowej zawartej w art. 2 ust. 5 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach,

przewidziana w niej rekompensata stanowi odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Przy czym, w myśl art. 21 ust. 1 tej ustawy, rekompensata przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wynoszący co najmniej 15 lat. Równocześnie, stosownie do art. 21 ust. 2 ustawy, rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Przepisy te muszą być odczytywane łącznie i rozważając prawo do rekompensaty nie można tracić z pola widzenia jej odszkodowawczego charakteru określonego powołaną definicją.

Tymczasem, zarówno strony niniejszego postępowania, jak i Sąd Okręgowy skoncentrowały się, tak w ustaleniach jak i rozważaniach jedynie na kwestii posiadania przez ubezpieczonego co najmniej 15 lat pracy w warunkach szczególnych, nie bacząc na faktyczny przedmiot sporu, czyli prawo do rekompensaty.

Sąd Apelacyjny podkreślił w związku z tym, że z przytoczonej definicji rekompensaty jednoznacznie wynika, że *ratio legis* wprowadzenia tego rozwiązania było dążenie do wyrównania szkody poniesionej przez osoby legitymujące się 15-letnim stażem pracy w warunkach szczególnych, a niespełniające innych warunków do przyznania im emerytury z tytułu takiego zatrudnienia, tj. zarówno emerytury w trybie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jak i emerytury pomostowej. Innymi słowy, można przyjąć, że fakt wykonywania przez 15 lat pracy w warunkach szczególnych (niezależnie od innych warunków ustawowych) może skutkować uzyskaniem prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym lub zastępującej ją emerytury pomostowej lub rekompensaty, gdy nie ma się prawa do żadnego z tych świadczeń ze względu na zapisy ustawowe. Z definicji rekompensaty wynika, że jest ona kierowana do tych ubezpieczonych, którzy wskutek wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych - zawężającej krąg uprawnionych do tego świadczenia w stosunku do zakresu podmiotowego poprzedniej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych lub w

szczególnym charakterze - i następnie brak możliwości skutecznego ubiegania się o emeryturę w wieku obniżonym przy wykazaniu spełnienia warunku wykonywania pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze zawartej w art. 32 i 46 ustawy o emeryturach i rentach z FUS - wobec wygaszania powyższego świadczenia - utracili możliwość ubiegania się o emeryturę z tytułu wykonywania pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, jak i dodatkowo nie nabędą uprawnień do emerytury pomostowej.

Sąd drugiej instancji zauważył ponadto, że ustawodawca, ustanawiając prawo do rekompensaty, wprost wprowadził wynikającą z art. 21 ust. 2 ustawy przesłankę negatywną, jaką jest nabycie prawa do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W tym kontekście należało zatem stwierdzić, że o nabyciu prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego stanowi art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przewidujący powstanie prawa do świadczeń z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Nabycie prawa do świadczeń, w tym do emerytury, należy zaś wiązać ze spełnieniem ustawowych warunków nabycia tego prawa i równocześnie nie można nabycia prawa utożsamiać z przyznaniem i wypłatą świadczenia, którą to kwestię reguluje art. 129 ust. 1 ustawy emerytalno-rentowej, nakazujący wypłacanie świadczenia od dnia powstania prawa, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, uzasadniony jest więc pogląd, że rekompensata nie przysługuje każdemu ubezpieczonemu, który nabył prawo do emerytury w wieku obniżonym niezależnie od realizacji takiego uprawnienia. Teza ta ma zaś swoją wagę dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Otóż, przyjmując nawet jako zasadne za Sądem pierwszej instancji, że ubezpieczony wykazał fakt wykonywania pracy w warunkach szczególnych przez okres ponad 15 lat w całości mieszczący się przed dniem 1 stycznia 1999 r. oraz dodatkowo na dzień 1 stycznia 1999 r. posiadał okres składkowy i nieskładkowy w wymiarze ponad 27 lat - co wynikało chociażby z akt emerytalnych i decyzji o ustaleniu kapitału początkowego - należałoby wręcz wskazać, iż tym samym mógłby skutecznie ubiegać się o emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych przy odpowiednim

zastosowaniu art. 184 w związku z art. 32 i art. 46 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Tego typu konstatacja dość jednoznacznie wskazuje natomiast - po przyjęciu za uzasadnione stanowiska Sądu pierwszej instancji, co do świadczenia i rozmiaru oraz okresu wykonywania przez ubezpieczonego pracy w warunkach szczególnych - że w stosunku do niego nie można stanowczo stwierdzić, że utracił on możliwość nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych. Jeśli bowiem wykazał posiadanie 15 lat pracy w warunkach szczególnych do dnia 1 stycznia 1999 r. w sytuacji spełnienia pozostałych warunków wyżej opisanego świadczenia emerytalnego, to brak dotychczasowej realizacji tego prawa jest dla warunku negatywnego rekompensaty bez znaczenia. Ubezpieczony nie poniósł bowiem szkody przez działania ustawodawcy zmieniającego system emerytalny i stąd brak podstaw do przyznania mu odszkodowania.

Ubezpieczony A. S. wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 25 stycznia 2017 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając mu rażące naruszenie prawa materialnego, polegające na błędnej wykładni art. 21 ust. 1 i 2 w związku z art. 2 ust. 5 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych wskutek przyjęcia, że ubezpieczony, mimo posiadania okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, nie ma prawa do rekompensaty.

Uzasadniając podstawy zaskarżenia, skarżący podkreślił, że przesłanki przyznania rekompensaty zostały wymienione w art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Wśród przesłanek tych nie zostało jednak wymienione złożenie przez skarżącego wniosku o emeryturę pomostową i oddalenie go przez organ rentowy, czy też analogicznie wniosku o wcześniejszą emeryturę. Uprawnienia skarżącego do rekompensaty nie niweczy również fakt, iż nabył on już uprawnienie do emerytury z FUS w podstawowym wieku emerytalnym. Rzeczywiście, celem rekompensaty jest złagodzenie skutków utraty możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach. Nie polega ono jednak na stworzeniu możliwości wcześniejszego zakończenia aktywności zawodowej, ale na odpowiednim zwiększeniu podstawy wymiaru emerytury z FUS, do której osoba

uprawniona nabyła prawo po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego.

Skarżący zauważył także, iż skoro zgodnie z art. 23 ustawy emerytalnej, rekompensata przyznawana jest w formie dodatku do kapitału początkowego, a zgodnie z art. 173 ustawy emerytalnej, kapitał początkowy ustala się dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., za których były opłacane składki na ubezpieczenia społeczne przed dniem 1 stycznia 1999 r., to warunek sformułowany w art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych należy rozumieć w taki sposób, że rekompensata jest adresowana wyłącznie do ubezpieczonych objętych systemem emerytalnym zdefiniowanej składki, którzy przed osiągnięciem podstawowego wieku emerytalnego nie nabyli prawa do emerytury z FUS obliczonej według formuły zdefiniowanego świadczenia (zob. Marcin Zieleniecki, Komentarz do art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych). Jedynie więc nabycie prawa do wcześniejszej emerytury stanowi przesłankę negatywną przyznania prawa do rekompensaty, natomiast nabycie prawa do emerytury na zasadach ogólnych nie wpływa w żaden sposób na uprawnienia do rekompensaty.

Rekompensata nie przysługuje zatem osobom, które mają ustalone prawo do emerytury pomostowej albo do emerytury wcześniejszej. Oznacza to, że w przedmiotowej sprawie jedyną przesłanką, jaką musiał udowodnić skarżący, była praca w warunkach szczególnych w wymiarze 15 lat oraz brak skorzystania z możliwości przejścia na tzw. wcześniejszą emeryturę.

Powołując się na tak sformułowany i uzasadniony zarzut, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku „i zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego” przez oddalenie apelacji pozwanego w całości oraz o zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego według norm prawem przepisanych, ewentualnie o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania z zaliczeniem kosztów postępowania kasacyjnego jako części kosztów w sprawie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Rozpatrywana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna nie jest uzasadniona.

Wstępnie Sąd Najwyższy uznaje za niezbędne przypomnieć, że w dniu 1 stycznia 1999 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i

rentach z FUS (dalej jako ustawa emerytalno-rentowa), której przepisy odzwierciedlały założenia i cele przyjętej wówczas reformy systemu świadczeń społecznych. Istotą tego systemu (po jego reformie) jest powszechność. W miejsce dotychczas rozproszonych i fragmentarycznych regulacji, wprowadził on względnie jednolite zasady określania świadczeń emerytalno-rentowych. Równocześnie jednak obowiązujący od dnia 1 stycznia 1999 r. system miał charakteryzować się ograniczeniem zakresu podmiotowego wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Reforma systemu emerytalno-rentowego miała na celu między innymi ograniczenie uprawnień do wcześniejszej emerytury i ujednolicenie wieku emerytalnego. Oceniając proporcjonalność ograniczenia prawa do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, trzeba z kolei zwrócić uwagę na strukturę ustawy. W dziale II tej ustawy emerytury dla ubezpieczonych zostały zróżnicowane według kryterium urodzenia; dla ubezpieczonych urodzonych po 31 grudnia 1948 r. (rozdział 1), przed 1 stycznia 1949 r. (rozdział 2) oraz przepisy szczególne dotyczące emerytur dla niektórych ubezpieczonych urodzonych po 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r. (rozdział 3). Struktura ustawy jednoznacznie wskazuje więc na to, że zamiarem ustawodawcy było ewolucyjne kształtowanie emerytur, z uwzględnieniem m.in. praw nabytych. Ogólnie ustawa utrzymała bowiem dotychczasowe zasady wcześniejszego przechodzenia na emeryturę dla urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., natomiast ograniczyła takie możliwości dla urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r. Regulacje zawarte w rozdziale 2 i 3 miały charakter przejściowy, gdyż dotyczyły ubezpieczonych, którzy w dniu wejścia w życie tej ustawy osiągnęli wiek co najmniej 50 lat (rozdział 2), lub o ich przejściowym charakterze świadczyła przesłanka spełnienia wszystkich warunków do uzyskania emerytury do dnia 31 grudnia 2008 r. (rozdział 3). Dlatego ten sposób modyfikacji dotychczasowych regulacji i opartych na nich uprawnień określa się często jako „wygaszanie dotychczasowych uprawnień, z uwzględnieniem zasad łagodnej ewolucji” (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 217/10, LEX nr 950438).

We wspomnianych rozdziałach 2 i 3 ustawy emerytalno-rentowej uregulowano między innymi uprawnienia emerytalne ubezpieczonych

zatrudnionych dotychczas w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Zgodnie art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r., będącym pracownikami, o których mowa w ust. 2-3 tego przepisu, zatrudnionymi w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przysługiwała emerytura w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1 (to znaczy w wieku niższym niż co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn), przy czym w myśl ust. 4 powołanego przepisu, wiek emerytalny, o którym mowa w ust. 1, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom wymienionym w ust. 2 i 3 przysługiwało prawo do emerytury, był ustalany na podstawie przepisów dotychczasowych, przez które należało rozumieć przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 243 oraz np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 21 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 oraz z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306). Na podstawie art. 46 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, prawo do emerytury na warunkach określonych między innymi w art. 32 przysługiwało również ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r., jeżeli warunki do uzyskania emerytury określone w tym przepisie spełnili do dnia 31 grudnia 2008 r. Z kolei, zgodnie z art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, takim ubezpieczonym, to znaczy urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r., przysługiwało także oraz - co trzeba podkreślić - nadal przysługuje prawo do emerytury, po osiągnięciu obniżonego wieku emerytalnego przewidzianego, między innymi w art. 32, jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy, to jest w dniu 1 stycznia 1999 r., osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz posiadali okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (to znaczy co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn). Stosownie do art. 24 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, dla ubezpieczonych, urodzonych po dniu 31

grudnia 1948 r., zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, z wyjątkiem ubezpieczonych mających prawo do emerytury na warunkach określonych między innymi w art. 32, art. 46 i art. 184 ustawy, miały natomiast zostać ustanowione emerytury pomostowe.

W dniu 1 stycznia 2009 r. weszła w życie ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych. Co do zasady określa ona reguły nabycia prawa do emerytury pomostowej z uwzględnieniem bardziej rygorystycznych kryteriów od tych, które obowiązywały na podstawie wcześniej powołanych przepisów. Wynika to choćby z zawężenia katalogu prac uznawanych obecnie za prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Dla tych ubezpieczonych, którzy nie nabędą prawa do emerytury pomostowej i którzy utracili równocześnie prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu wykonywania zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze ustawa o emeryturach pomostowych przewiduje prawo do rekompensaty, które uregulowano w art. 2 pkt 5 (ustawowa definicja rekompensaty) oraz w art. 21-23 określających przesłanki nabycia prawa do tego świadczenia oraz zasady jego ustalania.

Co już wcześniej zostało podniesione, zgodnie z jej ustawową definicją zawartą w art. 2 pkt 5 ustawy, rekompensata to odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Gramatyczna wykładnia ustawowej definicji rekompensaty jednoznacznie wskazuje, że świadczenie to dotyczy takich ubezpieczonych, którzy nie mogą nabyć prawa do emerytury pomostowej i którzy równocześnie utracili możliwość nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, to znaczy takich ubezpieczonych, którzy nie spełnili łącznie wyżej określonych warunków przewidzianych w art. 32, art. 46 lub art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Potwierdzeniem tej tezy jest wykładnia art. 2 pkt 5 dokonywana z uwzględnieniem reguł funkcjonalnych (celowościowych). Celem tego przepisu jest bowiem przyznanie odszkodowania za rzeczywistą utratę określonych uprawnień, co oznacza, że musi on dotyczyć tylko tych ubezpieczonych, którzy ze

względu na niespełnienie choćby jednego ustawowego warunku (wieku, ogólnego stażu emerytalnego) nie mogli skorzystać z dotychczasowych regulacji i nabyć prawa do emerytury w wieku niższym niż powszechny wiek emerytalny, a także nie mogą skorzystać z regulacji nowych, przewidzianych ustawą o emeryturach pomostowych. Nie dotyczy on natomiast ubezpieczonych, którzy po spełnieniu wszystkich ustawowych warunków wcześniejszego przejścia na emeryturę nie zrealizowali tego uprawnienia. Również regulacja art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych potwierdza taki sposób rozumienia omawianej rekompensaty. O ile bowiem w ust. 1 przewiduje on pozytywną przesłankę nabycia prawa do rekompensaty, którą stanowi legitymowanie się co najmniej 15-letnim okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, które przy spełnieniu pozostałych warunków dawałoby przecież podstawę do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym według dotychczas obowiązujących przepisów, o tyle w ust. 2 wymienia także przesłankę negatywną, stanowiąc, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Łączne odczytanie art. 2 pkt 5 oraz art. 21 ust. 2 ustawy jednoznacznie wskazuje więc, że w drugim z wymienionych przepisów nie chodzi o nabycie prawa do jakiegokolwiek emerytury, ale do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na jednej z podstaw przewidzianych w ustawie emerytalno-rentowej. Niemożność wcześniejszego skorzystania z uprawnień emerytalnych na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów stanowi bowiem ową szkodę, którą rekompensata ma naprawić przez przyznanie odpowiedniego dodatku do kapitału początkowego (art. 23 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych).

Wymaga podkreślenia, że zarówno art. 2 pkt 5, jak i art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych posługują się tym samym pojęciem nabycia prawa do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalno-rentowej, przy czym pierwszy z nich mówi o utracie możliwości nabycia tego prawa jako jednym z (pozytywnych) elementów definicji rekompensaty, natomiast drugi z tych przepisów uznaje nabycie prawa do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emerytalno-rentowej za negatywną przesłankę prawa do rekompensaty. Kluczowa dla

rozstrzygnięcia kwestii, kto może skutecznie ubiegać się o prawo do rekompensaty, a kto tego prawa zostanie pozbawiony, jest zatem prawidłowa wykładnia pojęcia „nabycie prawa do emerytury”, przy dokonywaniu której bez wątpienia pomocne będą odnoszące się do tego pojęcia wypowiedzi doktryny oraz orzecznictwa. Tak w doktrynie jak i w judykaturze wyodrębnia się zaś nabycie prawa *in abstracto* (w wyniku kształtującego działania norm prawnych na sferę prawną ich adresatów, którego istota wyraża się w tym, że spełnienie warunków określonych hipotezą normy prawnej w sposób konkretny, sprawdzalny i pozytywny sprawia, iż dyspozycja normy znajduje zastosowanie jako czynnik automatycznie kształtujący sferę prawną określonych podmiotów) oraz nabycie prawa *in concreto* (na podstawie decyzji administracyjnych dotyczących osób indywidualnie chronionych). W ubezpieczeniach społecznych regułą jest przy tym kształtowanie sfery prawnej ubezpieczonych i instytucji ubezpieczeniowej z mocy prawa. Dlatego też, prawa do świadczeń emerytalnych i rentowych powstają z zastosowaniem mechanizmu ich nabywania *in abstracto* (por. R. Babińska: Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007, s. 13-44 oraz K. Ślebzak: Ochrona emerytalnych praw nabytych, Warszawa 2009, s. 74-95 i powołana tam literatura oraz orzecznictwo). Generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia, ustanawia art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Regulację tę rozumie się natomiast w ten sposób, że jeżeli wszystkie przesłanki nabycia prawa do emerytury (lub renty) zostały spełnione, to prawo do świadczenia powstaje, nawet gdy nie został złożony wniosek o jego przyznanie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 listopada 2014 r., I UK 100/14, LEX nr 1567460 oraz z dnia 18 lutego 2015 r., I UK 225/14, OSNP 2016 nr 11, poz. 141). Nabycie prawa *in abstracto* nie aktualizuje natomiast obowiązku instytucji ubezpieczeniowej do ustalenia i realizacji świadczenia, bez uprzedniego podjęcia przez ubezpieczonego stosownej czynności, tj. złożenia wniosku emerytalnego (rentowego), przez którą to czynność wnioskodawca ujawnia się jako uprawniony do świadczenia i zainteresowany jego realizacją. Przewidziany w art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej wniosek o świadczenie nie jest zatem elementem układu warunkującego nabycie prawa do emerytury, gdyż ten jest zawarty w przepisach ustawy określających

warunki do przyznania tego świadczenia. Jak zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 2/00 (OSNAPIUS 2001 nr 12, poz. 418), wniosek o przyznanie świadczenia stanowi jedynie żądanie realizacji powstałego *ex lege* prawa. Moment złożenia wniosku ma natomiast znaczenie dla określenia początkowej daty uruchomienia wypłaty emerytury lub renty. Zgodnie z art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, świadczenia wypłaca się bowiem poczynając od dnia powstania prawa do nich, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Ukształtowana tym przepisem relacja między nabyciem prawa do świadczenia a jego realizacją wyklucza możliwość wstecznego wypłacania emerytury lub renty, tj. za okres po nabyciu prawa do świadczenia a przed złożeniem wniosku o jego realizację, co ma zapobiegać zjawisku kapitalizacji świadczeń (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2011 r., I UK 86/11, Legalis). Skoro nabycie prawa do świadczenia emerytalno-rentowego następuje z mocy ustawy, z chwilą spełnienia przez ubezpieczonego wszystkich warunków wymaganych do jego powstania, decyzja organu rentowego ustalająca to prawo ma charakter deklaratoryjny (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2010 r., II UZP 3/11, OSNP 2010 nr 17-8, poz. 217). Ani data złożenia wniosku, ani data wydania decyzji nie przesądza więc o stanie prawnym mającym zastosowanie do oceny istnienia po stronie wnioskodawcy prawa do dochodzonego świadczenia. Wypada także przypomnieć, że rozróżnienie powstania prawa do świadczeń emerytalno-rentowych i prawa do ich wypłaty występowało w ustawie z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (art. 73 i art. 99). Zatem istnienia prawa do świadczeń, wiążącego się ze spełnieniem warunków nabycia tego prawa nie można utożsamiać z przyznaniem świadczenia. Przyznaniem świadczenia jest ustalenie prawa do jego pobierania, a więc do wypłaty (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 1989 r., III UZP 11/89, OSNCP 1990 nr 6, poz. 72 i wcześniejszą uchwałę z dnia 10 sierpnia 1988 r., III UZP 22/88, OSNCP 1989 nr 12, poz. 194, a także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2006 r., III UK 95/06, LEX nr 950628).

Podsumowując ten wątek rozważań, Sąd Najwyższy stoi zatem na stanowisku, że rekompensata, o której mowa w art. 21 ustawy o emeryturach

pomostowych, nie przysługuje osobie, która *ex lege* nabyła prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, chociażby nie złożyła wniosku o to świadczenie i nie uzyskała prawa do niego potwierdzonego decyzją organu rentowego.

Odnosząc ten pogląd do okoliczności faktycznych niniejszej sprawy, Sąd Najwyższy uznaje, że rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku jest efektem przyjęcia przez Sąd drugiej instancji prawidłowej wykładni przepisów powołanych w podstawach zaskarżenia oraz właściwego zastosowania ich w odniesieniu do skarżącego. Jeśli bowiem, jak ustalił Sąd pierwszej instancji, skarżący faktycznie legitymował się wynoszącym 15 lat okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach w całości przypadającym w czasie przed dniem 1 stycznia 1999 r. i w okresie tym miał także ponad 25-letni łączny okres składkowy i nieskładkowy, to po osiągnięciu 60 lat życia, co nastąpiło w dniu 5 marca 2010 r., nabył on prawo do emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalno-rentowej. To powodowało zaś, że spełnił negatywną przesłankę prawa do rekompensaty przewidzianą w art. 21 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych. Ewentualne nieuznanie spornego w sprawie okresu jego zatrudnienia za pracę w szczególnych warunkach powodowałoby, z kolei, niespełnienie przez niego przesłanki pozytywnej określonej w art. 21 ust. 1 ustawy.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku z art. 99 k.p.c. oraz § 10 ust. 4 w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji swojego wyroku.